

2.2 Ретроспектива генезису освітніх технологій

Дослідження генезису освітніх технологій можна розділити на два основних етапи:

✓ **Донауковий етап** – період від зародження людської цивілізації до середини 20 століття. На цьому етапі освітні технології розвивалися стихійно, під впливом різних факторів, таких як соціальні, економічні, культурні та політичні.

✓ **Науковий етап** – період з середини XX століття до наших днів. На цьому етапі освітні технології стали предметом наукових досліджень, що призвело до їхнього більш цілеспрямованого та планомірного розвитку.

Термін **«технологія»** походить від грецького *techne* – мистецтво, майстерність і *logos* – наука, закон і дослівно перекладається як «наука про майстерність», тобто наука про те, як найкраще досягти бажаного результату [53]. Перші ідеї щодо технологізації освіти висловлював ще понад 400 років тому Я. А. Коменський (1592 – 1672) у своїй «Великій дидактиці». Він прагнув знайти такий загальний порядок навчання, за якого воно здійснювалося б за законами природи. Я. Коменський окреслював такі елементи технології, як уміння правильно визначати мету, обирати засоби досягнення цієї мети та формувати правила користування цими засобами. Варто зазначити, що Ж. Ж. Руссо (1712 – 1778) – видатний філософ і педагог епохи Просвітництва основою розвитку особистості вважав вільне виховання, за якого «дитина живе в радості, самостійно відчуваючи, слухаючи, спостерігаючи світ, духовно збагачуючись, задовольняючи жагу пізнання». Внутрішньою мотивацією цього процесу є прагнення дитини до самовдосконалення, самопізнання, творчого розвитку. Швейцарський педагог Й. – Г. Песталоцці (1746 – 1827) актуальним завданням педагогіки вважав створення «механізму освіти», що дасть змогу кожному підготовленому педагогу, який докладе багато власних зусиль, виховати будь-яку дитину.

У 20-х роках ХХ століття відбулося перше масове звернення до педагогічних технологій. Це пов'язують із розвитком науки і виробництва, індустріалізацією, що охопила всі галузі суспільного життя, в тому числі й педагогіку. У 20-х роках минулого століття виникла педологія – комплексна наука про дитину, яка мала стати антропологічною базою педагогіки. Саме в наукових працях із педології (М. Басов, В. Бехтерев, О. Ухтомський, С. Шацький) вперше було використано поняття «педагогічні технології» та «педагогічна техніка» (сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять).

Термін «технологія в освіті» освіти вперше було застосовано в 30-х роках ХХ століття у США у розумінні, як будувати навчання і виховання з використанням аудіовізуальних засобів. І тільки в 60-х роках ХХ століття внаслідок дискусії виокремились два напрямки тлумачення поняття «педагогічна технологія»:

- ✓ технічні засоби навчання (аудіо, відео, ЕОМ, програмне навчання);
- ✓ технологія організації навчального процесу (technology of education).

В зарубіжній науці дане поняття пов'язане з іменами Б. Блума, Д. Брунера, Г. Грейса, Дж. Керола, В. Коскареллі, Д. Хамбліна та інших. В українській теорії та практиці освіти технологічний підхід заснований А. Алексюком, В. Бондарем, Я. Бурлакою, В. Лозовою, І. Підласим, О. Пехотою, А. Фурманом. Схематично історію становлення педагогічної технології представлено на Малюнку 1.

Малюнок 1. Історія становлення педагогічної технології

Слід зазначити, що *педагогічна технологія* трактується ЮНЕСКО як системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахування технічних і людських ресурсів в їх взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти. Таким чином, можна узагальнити, що сутність педагогічної технології полягає в строгому проєктуванні і точному відтворенні педагогічних дій, які гарантують успіх. Педагогічна технологія завжди спрямована на підвищення ефективності освітнього процесу, що гарантує досягнення запланованих результатів [54, с. 89].

Головними ознаками педагогічних технологій є *відтворюваність і результативність*. Тобто, коли пропонується педагогічний процес може бути відтворений будь-яким вчителем (відтворюваність) і гарантує досягнення поставленої мети (результативність).

Водночас із поняттям «освітні технології» застосовуються також «педагогічні технології», «технології навчання», «технології виховання», «соціально-виховні технології», «технології управління», «інформаційні

технології». Особлива група освітніх технологій – інформаційні, які є наскрізними, перетинають виокремлені групи технологій, використовуються у навчанні, вихованні та управлінні. Варто зазначити, що поняття «освітні технології» ширше, ніж термін «педагогічні технології». Науковцями доведено, що освітні технології відображають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, а педагогічні – втілюють тактику її реалізації [55].

Таблиця 1.

Класифікації педагогічних технологій

<i>№</i>	<i>Ознака</i>	<i>Назва</i>
1.	За рівнем застосування	• загальнопедагогічні • предметні • локальні
2.	За провідним чинником психічного розвитку	• біогенні • соціогенні • психогенні
3.	За філософською основою	• матеріалістичні та ідеалістичні • діалектичні та метафізичні • наукові і релігійні • гуманістичні і антигуманістичні • антропософські і теософські • вільного виховання і примушування
4.	За науковою концепцією засвоєння досвіду	• асоціативно-рефлекторні (на основі теорії формування понять) • біхевіористські (на основі теорії навічіння) • розвивальні (на теорії розвитку здібностей) • сугестивні (на навіюванні) • нейролінгвістичні (на НЛП) • гештальтехнології (на психотерапевтичному впливі)
5.	За ставленням до дитини	• авторитарні (надмірна регламентація) • дидактоцентриські (на навчанні) • особистісно зорієнтовані (співробітництва, вільного виховання)

Продовження таблиці 1

6.	За орієнтацією на особистісні структури	• інформаційні (формування компетентностей) • операційні (формування способів розумових дій) • емоційно-художні й емоційно-моральні (формування сфери естетичних і моральних відносин) • технології саморозвитку (формування самоуправління механізмів особистості) • евристичні (розвиток творчих здібностей) • прикладні (формування дієво-практичних сфер)
7.	За типом організації та управління пізнавальною діяльністю	• структурно-логічні (поетапного формування дидактичних завдань, вибору способів їх розв'язання діагностики та оцінювання отриманих результатів) • інтеграційні (дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію, різнопредметних знань і умінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання) • ігрові (театралізовані, ділові, рольові ігри, імітаційні вправи, ігрове проєктування) • комп'ютерні • діалогові • тренінгові
8.	За новизною	• традиційні • інноваційні

Педагогічна технологія – це така послідовність дій учителя й учнів, при виконанні якої, враховуючи індивідуальні та вікові особливості учнів та професійно-методичний рівень учителя, запланований результат обов'язково має настати. Принципи педагогічних технологій представлені у табл. 2.

Таблиця 2.

Принципи педагогічних технологій

<i>№</i>	<i>Принцип</i>	<i>Обґрунтування</i>
1.	<i>Принцип орієнтації на чітко і детально визначені цілі</i>	Під час формування, визначення, відбору навчальних цілей, під час побудови навчання рекомендується уникати невизначених, розпливчатих виразів типу «пізнати», «приймати», «розуміти». Замість цього в якості основи навчання рекомендується добирати дії, що виражаються словами типу «назвати», «перерахувати», «порівняти», «описати», «вибрати», «дати означення».
2.	<i>Принцип елективності навчання (дидактичного вибору)</i>	1. Цей принцип вимагає такої організації освітнього процесу, коли зміст освіти, її засоби, методи надавали учневі можливість вибирати предметний матеріал, його вид та форму. Принцип елективності навчання реалізує права учнів на свободу дидактичного вибору, на утвердження почуття реального і рівноправного учасника педагогічного процесу, що повністю усвідомлює міру відповідальності за зроблений вибір.
3.	<i>Принцип суб'єктності навчання</i>	Сутність даного принципу полягає в урахуванні фактору розвитку особистості. Суб'єктність особистості (індивідуальність) проявляється в інтеграції та оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх настанов. Учень не стає суб'єктом навчання, а є ним від самого початку навчання, як носій суб'єктного досвіду. Цінність учня не стільки у відтворенні суспільного, скільки індивідуального досвіду і розвитку на його основі. Тому завдання полягає в тому, щоб максимально виявити, ініціювати, використати, збагатити, «окультурити» особистісний (суб'єктний) досвід учня, не замінити, витіснити його суспільним. Треба допомогти особистості пізнати себе, самовизначитися і самореалізуватися, а не формувати наперед задані властивості.

Продовження таблиці 2

4.	<i>Принцип варіативності навчання</i>	Цей принцип вимагає оригінальних і нових педагогічних впливів особливостей сприйняття учнів. Відчуття притупляються при повторних формах впливу, повтори блокуються свідомістю. Шаблонні, трафаретні, відомі учням дії втрачають силу свого впливу, а нові, несподівані, свіжі, оригінальні ведуть до гостроти сприйняття і максимальної активності учнів. Знаходячись в суб'єктсуб'єктних відносинах з учнем, які постійно змінюються, вчитель повинен уміти природно і органічно змінювати свою позицію у відповідності до нової ситуації, забезпечуючи динамічність навчального процесу.
5.	<i>Принцип педагогічної компетентності</i>	Забезпечує оптимальне співвідношення різноманітних видів діяльності учнів (навчальної, трудової, громадської, спортивної, художньої), ігрових та неігрових, традиційних і оригінальних форм навчальної роботи, розуму і емоцій в організації педагогами життєдіяльності учнів, забезпечуючи педагогічну міру. Самовивчення і розвиток власної індивідуальності, унікальність, неординарність, нестандартність особистості учителя дозволяють йому до певної міри компенсувати недостатній розвиток окремих професійних умінь.
6.	<i>Принцип професійних аналогій і запозичень</i>	Демонструє тісний взаємозв'язок педагогічної технології з іншими видами людинознавчої діяльності (театральне мистецтво, риторика, суггестопедія, психотерапія, соціальна психологія, естетика тощо), вимагаючи обов'язкової педагогічної інтерпретації професійних запозичень для перетворення їх у власне педагогічні засоби.
7.	<i>Принцип природовідності</i>	Означає таку побудову навчального процесу, яка максимально відповідає природним механізмам засвоєння соціального досвіду учнями і забезпечує розвиток їх інтелектуальних сил.

Продовження таблиці 2

8.	<i>Принцип завершеності</i>	Визначає кінцевий результат реалізації технології відповідно до критеріїв оцінки якості підготовки учнів. Принцип завершеності визначає обов'язкові межі якості результатів педагогічного процесу, що оцінюється на практиці шляхом оцінки фактичного перевищення значення проектного рівня засвоєння. Вимоги даного принципу дозволять вчасно оцінити ефективність технології, підтвердити доречність її запровадження, відмовитись від неї у разі отримання нижчих показників ефективності.
----	-----------------------------	---

Освітня технологія – це спосіб спільної діяльності вчителя та учнів, для якого притаманні передусім послідовність у реалізації дій (*алгоритмічність*), постійне і систематичне вимірювання рівня навчальних досягнень і сформованості виховних якостей (*діагностичність*), взаємозв'язок основних елементів технології, якими є мета, зміст, форми, методи, засоби взаємодії учасників освітнього процесу, результат (*системність*). Освітня технологія є відкритою педагогічною системою, котра складається з концептуально-цільових (мета, що відповідає освітнім концепціям), змістових (зміст технології), процесуальних (технологічний процес: форми, методи, засоби взаємодії суб'єктів та об'єктів технології), результативно-аналітичних (результат та його аналіз) компонентів [56].

Таким чином, зазначений вище генезис освітніх технологій дозволяє комплексно підійти до вивчення освітніх технологій, з урахуванням їхнього розвитку в часі та взаємодії з іншими компонентами освітнього процесу. Ретроспектива генезису освітніх технологій дозволяє не лише зрозуміти тенденції та суперечності, що існують у розвитку освітніх технологій, а й прогнозувати їхній подальший розвиток, а також визначити, як освітні технології впливають на підготовку майбутніх педагогів та їхню професійну діяльність.